

ЧОМУ ПАПЕРОВІ ГРОШІ НЕ СТАЛИ ЗОЛОТИМИ

автор | Олена Долганова-Аврамчук
журналіст, член Національної спілки
журналістів України,
член Міжнародної спілки журналістів

РОЗКРАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ – БОЛЮЧЕ ПИТАННЯ ДЛЯ БУДЬ-ЯКОЇ КРАЇНИ. ДЕРЖАВНІ ГРОШІ ЗАВЖДИ ПРИВАБЛЮВАЛИ ПРОЙДИСВІТІВ, ЯКІ, ОБІЙМАЮЧИ ВИСОКІ ПОСАДИ, ДБАЮТЬ НАСАМПЕРЕД ПРО ВЛАСНІ ІНТЕРЕСИ, А НЕ ПРО ДЕРЖАВНІ. ЗДЕБІЛЬШОГО ЦЕ ЧІТКО ПРОДУМАНИ ТА РЕТЕЛЬНО СПЛАНОВАНИ ДІЇ, СПРЯМОВАНИ НА ПРИВЛАСНЕННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ. МИ БАГАТО ЧУЄМО ПРО ЦЕ ЯВИЩЕ І НЕ ЗАМИСЛЮЄМОСЬ НАД ТИМ, ЩО ТРАПЛЯЮТЬСЯ ВИПАДКИ, КОЛИ НАВПАКИ – НАМИРИ БУЛИ ДОБРИМИ, ЩОБ ДОПОМОГТИ ДЕРЖАВІ, АЛЕ В РЕЗУЛЬТАТІ ЦЕ ПРИЗВЕЛО ДО ЗВОРТНИХ НАСЛІДКІВ. ТАК І СТАЛОСЯ У ВИПАДКУ ШОТЛАНДСЬКОГО ФІНАНСИСТА – ДЖОНА ЛОУ. ВІН ЗАПРОПОНУВАВ ЗАМІНИТИ МЕТАЛЕВІ МОНЕТИ ПАПЕРОВИМИ ГРОШИМА. НА ЖАЛЬ, ЦЕ ПРОГРЕСИВНЕ НОВОВВЕДЕННЯ ЗАВЕРШИЛОСЯ КРАХОМ. ІНКОЛИ ДЖОНА ЛОУ НАЗИВАЮТЬ МАЛО НЕ ГОЛОВНИМ ФІНАНСОВИМ ШАХРАЄМ ВСІХ ЧАСІВ І НАРОДІВ. АЛЕ ЙОГО ІДЕЇ І ЗАРАЗ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ В БІЛЬШОСТІ КРАЇН, А ВВЕДЕНА НИМ СИСТЕМА ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ З ПРАВОМ ВИПУСКУ АКЦІЙ І ПАПЕРОВИХ ГРОШЕЙ СТАЛА ОСНОВОЮ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У ПОШУКАХ ЩАСТЯ

Народився Джон Лоу 1671 року в Шотландії, у родині спадкових ювелірів і банкірів. У 23 роки його засудили до страти за вбивство на дуелі, але згодом помилювали і лише кинули до в'язниці. Втікши з в'язниці, він спочатку шукав щастя в Голландії, потім багато подорожував по Італії. Саме в той період в Італії процвітала банківська справа, і допитливий Лоу не гаяв часу, а багато що взяв зі своїх мандрівок. Він навіть після повернення на батьківщину написав дві праці, головною думкою яких було те, що гроші – головне багатство народу, а тому їх потрібно примножувати. Джон Лоу пропонував замінити дорогу металеву монету дешевою паперовою. У Шотландії його пропозиції не підтримали, тоді він переїхав спочатку до Брюсселя, а відтак – до Парижа, де став... відомим і фартовим картярським гравцем. За що навіть був висланий з Франції на деякий час, але невдовзі отримав дозвіл повернутися.

НАРЕШТІ ЙОГО ПОМІТИЛИ

Згодом за допомогою листів і рекомендацій друзів домігся довіри регента Філіпа Орлеанського. Багато хто не зрозумів, яким чином іноземцю, хай навіть і дуже розумному та обдарованому, вдалося увійти у довіру і стати довіреною особою – могутнього регента Філіпа Орлеанського. Можливо, причина того – харизматична особистість Джона Лоу. Франція 1715 року становила собою приклад бездарного і корумпованого уряду. Король Людовик XIV помер. Через постійні війни, які він вів, залишив у спадок суспільство, яке жило під тиском непосильних податків, а державний борг зріс до небачених величин. Загальна ситуація в країні була неспокійною. Спадкоємцем престолу став п'ятирічний правнук Людовика XIV, майбутній Людовик XV. До його повноліття регентом Франції був Філіп Орлеанський. Втім, теж не досяг успіху в управлінні економікою і в рекордні терміни довів країну до колапсу. Коли шотландський фінансист Джон

Лоу пообіцяв регенту реанімувати фінанси Франції, йому був наданий цей шанс. Лоу створив нову грошову теорію, суть якої полягала в тому, що більше грошей уряд випускає в обіг, то стрімкіше зростає добробут країни. Він вважав, що дешевий кредит сам собою забезпечить циркуляцію грошей і товарів. І як наслідок, це приведе Францію до розквіту через швидкий ріст економіки без інфляції, до казни надходять великі податки, а населення стане заможним. Він збирався досягти мети не за допомогою золота, а шляхом введення валюти нового типу, виготовленої з паперу. На думку Джона Лоу, паперові гроші мали перевагу порівняно з золотими і срібними монетами, позаяк обсяг паперових грошей можна було збільшити, і цей процес повинен був привести до справжнього економічного зростання.

ЗОЛОТІ ГРОШІ ПІДУТЬ У НЕБУТТЯ?

Джон Лоу запропонував Філіпу Орлеанському створити державний банк,

який і випускав би паперові гроші. Філіп у наданні банку статусу державного відмовив, але дозволив друкувати банкноти приватному банку, заснованому паном Лоу. Як Джон і обіцяв, він увів в обіг паперові гроші на суму, яка в разі перевищувала вартість майна банку. Фактично банкноти були безстроковими борговими зобов'язаннями банку. При цьому він вважав, що банк навіть на певний час зможе припинити платежі, якщо буде пред'явлено занадто багато банкнот до погашення. Нічого страшного в цьому він не вбачав.

Система вийшла досить врівноважена: Джон Лоу випускав для Франції гроші, забезпечені державою Франція. Банкноти спочатку були в обігу нарівні з золотими монетами, а потім стали навіть більш популярними. Незважаючи на спекулятивний характер ведення справ, 5 січня 1720 року Джон Лоу був призначений міністром фінансів. Та взяв у свої руки всю фінансово-кредитну систему країни. Під його контроль також підпав збір податків та емісія грошей. Більша частина цих операцій здійснювалася через один з перших у світі конгломератів – Міссісіпську компанію. Отримавши повний контроль над фінансами Франції, Лоу постановив, що земельна власність і акції можуть слугувати забезпеченням кредитів. Клієнти отримали можливість входити в його банк з купчою на землю або сертифікатом на акції і виходити звідти вже з новенькими банкнотами, які ще пахли фарбою. У результаті люди брали кредити під заставу у вигляді земель і акцій, щоб придбати ще більше земель і акцій, роздуваючи ціни і створюючи забезпечення для нових позик. Банк Лоу авансував уряду 100 млн ліврів всього під 3 % річних. Розпочався нечуваний ажіотаж навколо Міссісіпської компанії. Спекуляції з її акціями обіцяли величезні прибутки, унаслідок чого при номіналі 500 ліврів за рік вони вже коштувалися по 18–20 тис. ліврів.

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ МАЙЖЕ СПЛАЧЕНИЙ...

Згодом приватний банк Лоу перетворився на Державний банк Франції

(Королівський банк), і друкарський станок запустили на повну потужність. Банк поступово взяв на себе освоєння Луїзіани, заснувавши для цього нову компанію.

Завдяки паперовим грошам, випущеним Королівським банком, була погашена неабияка частина державного боргу, зменшений дефіцит бюджету, відновлений внутрішній ринок і чималі суми вкладені в розвиток промисловості. І хоча валюта, не забезпечена золотом, не могла бути стійкою, однак обмеження емісії паперових грошей і, можливо, м'яка девальвація лівра допомогли б уникнути обвалу. Проте ніякого обдуманого плану в основі цих заходів не було. У Парижі ходили чутки, що в Луїзіані виявлено кілька золотих родовищ і що на їх розробку компанія отримує від Королівського банку аванс 25 млн банкнотами. Ціна акцій злетіла до 25 тис. ліврів. Скуповування і перепродаж акцій стало епідемією. Перші інвестори зробили собі величезні статки, рядові французи кидали свої колишні повсякденні заняття, щоб стати біржовими маклерами тієї епохи. Лоу став міжнародною знаменитістю і одним із найзаможніших у світі людей. Однак за рік безупинний потік паперових ліврів, які сходили з друкарських верстатів, призвів до підвищення цін на всі товари без винятку. Французькі споживачі почали приховувати золоті і срібні монети, а паперові гроші витрачали в ту саму мить, щойно вони опинялися в руках.

Деякі вкладники вирішили перевести в готівку свої акції Міссісіпської компанії. Вартість акцій компанії і цінність паперового лівра почали знижуватися, за півроку курс акцій впав до первісного номіналу 500 ліврів, а економіка Франції опинилася на межі краху. Про масштаби лиха можна судити з того факту, що не було сплачено заявлених зобов'язань на 2 млрд ліврів.

ПОЧАТОК КІНЦЯ

З неймовірною швидкістю про проблеми банку поширилися тривожні

чутки, і весь Париж був у розпачі. Банк, що випустив 3 млрд паперових грошей під гарантію 700 млн готівки, не був спроможний платити. Система шотландця завершилася грандіозним банкрутством...

Зупинити початок падіння акцій Лоу вже не зміг, хоча він робив все: забороняв платежі золотом та сріблом, спалював акції тощо. За несподіваним збагаченням настало настільки ж швидке розорення. Виграли лише ті спекулянти, які встигли перепродати куплене «повітря», обмінявши акції на реальні активи.

Фінансова катастрофа змусила Джона Лоу втекти з країни. Париж був на межі вибуху. Можновладці, які заробили на фінансовій афері, злякалися, що доведеться повертати гроші, і спонукали регента скасувати скандальну компанію. З цього моменту акціонери могли вважати своє золото повністю втраченим.

Обдарований спекулянт, Лоу спочатку збагатився, а потім і зовсім розорився і, поселившись після втечі у Венеції, утримував свою родину, як і раніше, грою в карти.

Він намагався й надалі просувати свої ідеї і навіть представив кілька проєктів Венеціанській республіці, але їх відкинули.

Помер Лоу, залишивши у спадок своєму сімейству кілька картин і великий діамант.

Незважаючи на те, що нововведення Джона Лоу були згодом названі «аферою Лоу», а їх економічні наслідки виявилися доволі значущими, не можна не сказати й про позитивні моменти. Держава змогла сплатити частину зовнішніх боргів, а крім того, була налагоджена торгівля по обидва боки Атлантичного океану.

Ідея Джона Лоу насправді була геніальною, проте непродуманою до кінця. Під час її втілення в життя не були взяті до уваги можливі негативні наслідки. Зараз дехто вважає Джона Лоу великим реформатором, дехто аферистом-щасливчиком, одні вбачають у його діяльності фінансову прозорливість, решта – звичайнісіньке шахрайство.